

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY WE WŁODZIMIERZU WOŁYŃSKIM 1851-1856

Kresowe miasto Włodzimierz Wołyński, położone nad rzeką Kłazmą, było miastem w dawnym województwie wołyńskim. Kościół parafialny pw. św. Joachima i Anny, zapewne drewniany, w mieście ufundowała w 1554 roku księżna Anna Zbaraska. Po jego pożarze w 1736 roku murowaną świątynię barokową, wybudował w 1752 roku rodak, ówczesny proboszcz i zarazem sufragan kamieniecki – Adam Woyna Orański. On także dokonał jej konsekracji. Przy tej łacińskiej farze uruchomił biskup Woyna szkołę publiczną. Jego następca Benedykt, po siedmiu latach osadził w tym kościele kapucynów, którzy służyli tu jako spowiednicy, a ich klasztor mieścił się obok, za częścią ołtarzową świątyni. Na początku XIX wieku w zabudowaniach klasztornych mieścił się sąd powiatowy. Klasztor ostatecznie został skasowany w 1832 roku przez Rosjan, w ramach represji popowstaniowych i ostatecznie rozebrany na początku XX wieku. Parafia katolicka funkcjonowała we Włodzimierzu Wołyńskim do 1958 roku. Po zamknięciu kościoła przez władze komunistyczne, świątynia została obrabowana, zdewastowana i przeznaczona na cele niekultowe – kawiarnię i salę koncertową. Dnia 3 stycznia 1992 roku została zarejestrowana we Włodzimierzu Wołyńskim rzymskokatolicka wspólnota parafialna, która odzyskała swoją świątynię. Tego dnia miało miejsce jej poświęcenie. Odprawiona została, po ponad trzydziestu latach, pierwsza Msza Święta. Obecnie świątynię obsługują kapłani z Zakonu Braci Najświętszej Maryi Panny – karmelitów trzewickowych¹.

Włodzimierz jest jedną z najstarszych miejscowości na Wołyniu. Jako gród ruski wzmiankowany był już w X wieku. Tamtejszy zamek

¹ *Włodzimierz*, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 13, Warszawa 1893, s. 714-716; L. P o p e k, *Świątynie Wołynia*, t. 1, Lublin 1997, s. 191.

był ośrodkiem władzy księstwa halicko-włodzimierskiego. W 1336 roku Włodzimierz został opanowany przez króla polskiego Kazimierza Wielkiego. W 1370 roku został przyłączony do Litwy. W 1569 roku na mocy unii polsko-litewskiej znalazł się kolejny raz w granicach Polski (Korony). Był miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego. W 1793 roku Włodzimierz wyznaczono na stolicę nowego województwa włodzimierskiego. Po III rozbiórze Polski w 1795 roku znalazł się w zaborze rosyjskim. Od 24 stycznia 1919 roku powrócił do Polski i w latach międzywojennych był miastem powiatowym. Między wrześniem 1939 a czerwcem 1941 roku Włodzimierz pozostawał pod okupacją sowiecką, następnie pod okupacją niemiecką. Dnia 22 lipca 1944 roku miasto ponownie zostało zajęte przez Armię Czerwoną. W latach 1945-1991 pozostał w granicach Związku Sowieckiego – Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka. Współczesny Włodzimierz Wołyński jest miastem i stolicą rejonu (powiatu) w obwodzie (województwie) wołyńskim, w zachodniej części państwa Ukrainy, nad rzeką Ług².

* * *

Opis fizyczny dokumentu rękopiśmiennego

„Opis Kościoła Parafialnego Włodzimierskiego z pięciu lat. Od 17 stycznia 1851 po 1-ego stycznia 1856 roku – 23 lipca uczyniony”³.

Jest to dokument składający się z dziesięciu kart o wymiarach 340 mm x 217 mm, mającym miękkie okładziny oklejone papierem, wykonanym w technice marmurkowej (kolor zielony z delikatnymi jaśniejszymi żyłkami).

Na przedniej okładce znajduje się ozdobny papierowy szyldzik z napisanym odręcznie tytułem oraz sygnaturą P42-9. Rękopis złożony jest z jednej składki zszytej lnianymi nićmi. Dokument ma dwadzieścia paginowanych stron z cienkiego papieru czerpanego. Strony 18-20 są nie zapisane. Tekst jest w języku polskim, napisany brązowym

² Włodzimierz Wołyński, https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82odzimirz_Wo%C5%82y%C5%84ski [dostęp 24 listopada 2018].

³ Dokument znajduje się w Archiwum Ośrodka Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne KUL (Archiwum Diecezji Łuckiej, Zespół: Akta Parafialne, sygn. P42-9).

atramentem. Początkowe karty noszą ślady zamoczenia oraz wyklejka jest zabrudzona.

Stan manuskryptu jest dość dobry.

TEKST DOKUMENTU

„Opis kościoła parafialnego włodziemskiego z pięciu lat, od 17 stycznia 1851 roku po 1^{szy} stycznia 1856 roku 23 lipca uczyniony”

[s. 3] Opisanie Kościoła Parafialnego Rzymsko Katolickiego Farnego Włodziemskiego z pięciu lat, od 1 stycznia 1851 roku po dzień 1 stycznia 1856 roku, z polecenia Władzy Diecezjalnej, dnia 23 lipca 1856° roku uczynione.

Artykuł 1

Opisanie kościoła

Kościół Farny Parafialny Włodziemski liczący się po szlacie w klasie 4, położony w Mieście Powiatowym Włodziemżu Kaziennym, odległy od miasta Gubernskiego Żytomierza mil 40, graniczy na wschód i południe z parafią sielecką, na zachód z parafią korytnicką, na południe z parafią turzyską. Ten kościół pod tytułem Świętych Joachima i Anny, za pobożnym staraniem śp. Jaśnie Wielmożnego Księdza Adama Woyny⁴, Orańskiego Biskupa Bellineńskiego, proboszcza włodziemskiego, sufragana kamienieckiego w roku 1752, na miejscu spalonego drewnianego, z cegły wymurowany, który w roku 1794 dnia 14 lipca w pożarze miasta, ze wszystkimi ozdobami wewnętrznymi i zewnętrznymi zgorzał. Mury pozostałe śp. Wielmożnego J[aśnie] księdza Tomasza Zdebińskiego, proboszcza włodziemskiego restaurował, po czym znowu w roku 1800 dach spalił się, i tu

⁴ Woyna Orański Adam Sylwester – biskup rzymskokatolicki. Urodził się 10 stycznia 1697 roku we Włodziemżu Wołyńskim. Diakonat przyjął 23 grudnia 1719 roku, a święcenia kapłańskie dnia 24 lutego 1720 roku. Dnia 18 grudnia 1730 roku został nominowany przez papieża Klemensa XII sufraganiem diecezji kamienieckiej oraz biskupem tytularnym bellineńskim. Sakrę biskupią przyjął w roku następnym. W latach 1741-1764 był proboszczem we Włodziemżu. W 1752 roku ufundował kościół pw. św. Joachima i Anny w rodzinnym mieście – Włodziemżu Wołyńskim. Zmarł przed 4 lutego 1778 roku.

staraniem wymienionego proboszcza odbudowany, gątami⁵ pokryty, trwał aż do roku 1833. W tym roku we wszczętym pożarze miasta z probostwem i zabudowaniami spalił się. W roku 1836 za staraniem i pomocą śp. Jaśnie Wielmożnego Księdza Michała Jana Piwnickiego⁶, biskupa łucko-żytomierskiego, przy ofiarach, acz szczupłych, został dach gątami pokryty i ściany oknami opatrzone: na wieżach dwóch frontowych, w miejscu kopuł piramidalnych blachą pokrytych spalonych, dano dla niedostatku funduszu daszki gątami pokryte, z żelaznymi na wierzchu krzyżami. W takim stanie trwał kościół farny [s. 4] aż do 1853 roku, zbliżający się do upadku. W tymże 1853 roku za

⁵ Gont – to drewniane deseczki do wykonywania pokryć dachowych z drewna iglastego, o przekroju klina, z wpustem wzdłuż dłuższej krawędzi. Gonty są łupane lub cięte. Pokrywanie dachu polega na układaniu gontów na łątach, wciskaniu ostrej krawędzi jednego gonta we wpust drugiego i przybijaniu ich do łąt. Pierwotnie przybijano gonty drewnianymi kołkami, tak by kołek był później przykryty przez kolejny pas gontów.

⁶⁶ Piwnicki Michał Jan (1771-1845) – drugi z rzędu biskup łucki i żytomierski w latach 1831-1845. Urodził się w rodzinie greckokatolickiej. Był synem Franciszka i Zofii z Michałowskich. Ochrzczony został w Niesuchojeżach koło Kowla. Szkołę średnią ukończył we Włodzimierzu Wołyńskim. Teologię studiował na Uniwersytecie Wileńskim, jako alumn greckokatolickiego Papieskiego Seminarium Duchownego w Wilnie. Święcenia kapłańskie przyjął 5 listopada 1795 roku z rąk greckokatolickiego biskupa Arseniusza Główniewskiego. W latach 1795-1797 był wykładowcą teologii w unickim seminarium duchownym we Włodzimierzu Wołyńskim i kaznodzieją przy katedrze. W 1797 roku przeszedł na obrządek łaciński i został mianowany kanonikiem honorowym kijowskiej kapituły katedralnej. Podjął funkcję sekretarza w kancelarii biskupiej w Żytomierzu. W maju 1824 roku na wniosek biskupa Kaspra Kazimierza Cieciszowskiego, car Aleksander I mianował Piwnickiego koadiutorem diecezji łucko-żytomierskiej. Stolica Apostolska zwlekała z zatwierdzeniem tej nominacji. Dopiero w lipcu 1826 roku otrzymał prekonizację papieską, gdy biskup Cieciszowski został mianowany arcybiskupem mohylowskim. Biskup Piwnicki przybywał u jego boku w Petersburgu. Diecezją łucką rządził od 1827 roku, a faktycznie po śmierci arcybiskupa Cieciszowskiego (28 IV 1831) osiadł na stałe w Łucku. Jako pasterz diecezji przeżywał upadek powstania listopadowego i późniejsze represje rządu carskiego, m.in. w postaci kasaty 28 klasztorów i seminarium duchownego w Łucku, których dobra i majątki przeszły na skarb rosyjski. Likwidowano stopniowo szkoły parafialne i unickie, zabraniano budować kościołów. W 1844 roku władze carskie skasowały seminarium duchowne w Łucku i złączyły je z seminarium żytomierskim oraz zmusiły biskupa Piwnickiego do przeniesienia rezydencji i konsystorza do Żytomierza. Po jego śmierci rozpoczęły się wakanse stolicy biskupiej łucko-żytomierskiej, celowo wywoływane przez władze carskie, które miały doprowadzić Kościół na tych terenach do ruiny. W.J. Kowalów, *Biskup Michał Piwnicki (1831-1845)*, [w:] „Wołanie z Wołynia” nr 5 (18) z września-października 1997, s. 36-37; B. K u m o r, *Piwnicki Michał*, [w:] PSB, t. 26, Wrocław 1981, s. 605-606.

staraniem Wielmożnego J[aśnie] księdza dziekana i proboszcza włodziemskiego Jana Piotrowskiego⁷, przy szczupłych ofiarach ludu wiernego, mury kościelne, przez kilkakrotne pożary zrujnowane, poprawione zewnątrz i wewnątrz oczyszczone zostały. Dach na kościele, który był gątami kryty i zupełnie już popsuty, teraz cały kościół blachą pokryty, i pokostem na czerwono pomalowany. A z frontu kościoła na wieżach, gdzie były daszki kryte gątami, zrobione nowe, pokryte blachą do połowy na czerwono malowane, a od połowy do wierzchu, białą blachą. W jednej z tych kopuł, umieszczona sygnaturka⁸. A w roku 1856 powtórnie pomalowany dach na kościele z kopułami. Kościół ten struktury podługowatej; z dwoma od frontu murowanymi, nad dach kościelny wyniesionymi wieżami. Od drzwi frontowych do ściany ołtarza wielkiego, ma długości łokci 45, szerokości z kaplicami 25, wysokości od posadzki, która jest kamienna, do sklepienia łokci 22. Facjatą frontową do miasta na południe odwrócony, z kruchtą⁹ przy drzwiach frontowych, galerię mającą. W kruchcie okno duże zaskłone i żelazem zakratowane jedno, drzwi dębowych fasadowych na pół otwierających się dwoje, jednymi wchodzi się po kilku stopniach od miasta, a drugimi z ogrodu. Trzecie drzwi z okuciem i zamkiem do kościoła prowadzące. W kościele ołtarz wielki i pobocznych sześć,

⁷ Piotrowski Jan – kapłan diecezji łuckiej. Pracował jako wikariusz w Krzywiniu. W 1845 roku awansował na komendarza w Białogrodce, gdzie od 1849 roku był proboszczem. W 1850 roku przeszedł na proboszcza we Włodzimierzu i tam pracował do śmierci w 1886 roku. W 1854 roku został dziekanem włodziemskim, a w 1861 roku kanonikiem honorowym łuckim. Zmarł 13 sierpnia 1886 roku we Włodzimierzu Wołyńskim, w 75 roku życia, a 46 kapłaństwa.

⁸ Sygnaturka – to najmniejszy dzwon (sygnalizacyjny) w kościele. Zazwyczaj umieszczony był w niewielkiej wieżyczce o tej samej nazwie. Sygnaturka stosowana była w średniowiecznej architekturze cysterskiej i benedyktyńskiej, której dźwięk zwoływał konwent na modlitwy chórowe. W kościołach parafialnych stosowana była na podniesienie (*Sanctus*), podczas nabożeństw eucharystycznych oraz pogrzebu, gdy ciało zmarłego wyprowadzano z kościoła lub kaplicy na cmentarz. Sygnaturka to także niewielka wieżyczka, stanowiąca osłonę dzwonu. Miała najczęściej prostą i smukłą bryłę, krytą hełmem, zakończoną krzyżem lub iglicą. Sygnaturka umieszczana była na kaleniczy dachu, w miejscu krzyżowania się nawy głównej z transeptem. W świątyniach halowych z wyodrębnionym prezbiterium, umieszczona była zazwyczaj nad tęczową belką, oddzielającą korpus nawowy od prezbiterium. M. K o n i e c z n y, *Sygnaturka*, [w:] EK, t. 18, Lublin 2013, kol. 1268-1269.

⁹ Kruchta- przedsionek kościoła w formie wyodrębnionego pomieszczenia wewnątrz budynku lub osobnej parterowej przybudowce.

razem ołtarzów siedem. Po prawej stronie ołtarza wielkiego drzwi pojedyncze, okute, fasowane z zamkiem do skarbcu. Skarbiec pod sklepieniem, z oknem jednym zaszklonym i żelazem zakratowanym. Przy skarbcu komórka i jej sklepieniem drzwi z zamkiem, którymi wchodzi się na skład górny, pod sklepieniem z podłogą, jednym oknem bez szkła i żelazem zakratowanym, i jednym luchtem [luftem]¹⁰ wąskim. Po lewej stronie ołtarza wielkiego jest zakrystia, z drzwiami pojedynczymi okutymi bez zamka. Pod sklepieniem z podłogą, okno zaszklone i żelazem zakratowane jedno. Z zakrystii drzwi pojedyncze z zamkiem do mieszkania proboszcza prowadzące. Wychodząc z zakrystii do kościoła, po prawej stronie jest ambona snycerskiej¹¹ [s. 5] roboty, mozaikowo pokostowana, częścią połączana. Nad drzwiami frontowymi kościoła, na arkadzie zasklepionej jest chór, na którym są niewielkie organy o 9 głosach. Do chóru jest skarbczyk z drzwiami i zamkiem bez okna, z luchtem w ścianie, w którym bractwo utrzymuje niektóre sprzęty kościelne, pod swym dozorem. Okien górnych dużych w kościele 8, mniejszych półowalnych zaszklonych i żelazem zakratowanych w pobocznych kaplicach cztery. Prezbiterium balustradą dębową ogrodzone. Nad ołtarzem wielkim framuga¹² w murze i przy niej przymurowane z dwoma pobocznymi wąskimi oknami, zaszklonymi i zakratowanymi, gdzie obraz Chrystusa Pana Ukrzyżowanego umieszczony. Pod całym kościołem jest grób z framugami zasklepiony, siedem okien przy ziemi, żelazem zakratowanych mający, do którego wejście z ogrodu, od frontu kościoła.

Dzwonnica obok frontu kościoła murowana, nieotynkowana. W jej trzech arkadach umieszczone trzy dzwony, jeden duży, drugi średni, trzeci jeszcze mniejszy. W arkadzie górnej była sygnaturka, która przeniesiona <została> w jedną kopułę nad kościołem.

Artykuł 2

Puszka srebrna wyłaczana, z koroną cymborium	2
Monstrancja srebrna połączana, kamykami ozdobiona	1

¹⁰ Luft, potocznie: jucht, lucht – przewód w piecu, kuchni, kominie odprowadzający dym. Tutaj doprowadzający świeże powietrze, wywietrznik.

¹¹ Snycerstwo – artystyczne rzemiosło, sztuka rzeźbienia w drewnie, dawniej także w kamieniu.

¹² Framuga – wnęka w murze, w której osadza się okno lub drzwi.

Monstrancja mniejsza, miedziana, połączana, czeski kamykami przyozdobiona	1
Kielichów srebrnych, w środku wyzłacanych sześć, całkiem wyzłacanych, z których jeden matową robotą przyozdobiony trz, razem	9
Paten srebrnych wyzłacanych	10
Kielichów tombakowych ¹³ połączanych 3, Paten takichże 3, na obchód Bożego Ciała używanych	6
Lampa srebrna u sklepienia zawieszona, przed wielkim ołtarzem	1
Pacyfikał ¹⁴ srebrny, kamykami czeskimi ozdobiony	1
Trybularz ¹⁵ z łódką, srebrny, z łańcuszkami mosiężnymi	2
Paten srebrnych połączanych z pokrywami w bursach	2
Lichatryków małych posrebrzanych, par	6
Lichtarzew stołowych, po 2 świeczniki mających, posrebrzanych, para	1

[k. 6] 1° Ołtarz wielki na trzech stopniach, murowany, snycerską robotą, pozłotą i lustrami przyozdobiony, w którym umieszczone cymborium, gdzie się konserwuje Przenajświętszy Sakrament, przed którym w lampie srebrnej u sklepienia zawieszonej, światło się pali.

Nad ołtarzem framuga, w której obraz Chrystusa Pana ukrzyżowanego, na płótnie, na wzór Milatyńskiego¹⁶ odmalowany. Tło obrazu

¹³ Tombakowy – wykonany z tombaku. Tombak – sztuczne złoto. Stop miedzi z cynkiem o zabarwienie złotożółtym do czerwonego, wyglądem przypominający złoto, odznaczający się plastycznością i odpornością na korozję. Używany był do wyrobu taniej biżuterii, instrumentów muzycznych, amunicji, naczyń liturgicznych.

¹⁴ Pacyfikał – naczynie liturgiczne, typ relikwiarza o kształcie krzyża, monstrancji, medalionu, prostokątnej lub owalnej tabliczki ze stopką, przeznaczony do przekazywania znaku pokoju. Pierwotnie wykonywane były z drewna, następnie z kości słoniowej i srebra, stosując bogatą ornamentykę i umieszczano w nich relikwie. M. K o n i e c z n y, *Pacyfikał*, [w:] EK, t. 14, Lublin 2010, kol. 1092-1093.

¹⁵ Trybularz – kadzielnica kościelna.

¹⁶ W Milatynie Nowym (miasto, parafia i dawne sanktuarium polskie na dzisiejszej Ukrainie), w tamtejszym kościele parafialnym (od 1857 roku) znajdował się obraz *Chrystusa Ukrzyżowanego* uznawany za cudowny. Przeważało przekonanie, że obraz z głową opartą na prawym ramieniu, równoległe do belki krzyża. Według tradycji obraz został przywieziony z Włoch. Początkowo znajdował się w prywatnej kaplicy Sobieszczańskich w Nowym Stawie. Tu zasłynął cudami. Po uznaniu go w 1747 roku przez arcybiskupa lwowskiego Mikołaja Ignacego Wyżyckiego za słynący łaskami,

osłania blacha posrebrzana, z wyciskami planet niebieskich. Krzyż, przepaska i korona, pozłacane. Nad tym obrazem, obraz niewielki Najświętszej Panny Marii Loretańskiej, w szacie pozłacanej i posrebrzanej, z 12 gwiazdeczkami pozłacanymi. Tło tego obrazu aksamitne, różowe wybladłe, ramy pozłacane. Wota przy tym ołtarzu.

W formie serc różnych wielkości	5
W formie tabliczek czworobocznych	3
W formie nogi	2

2° Ołtarz Chrystusa Pana Nazareńskiego,

stolarskiej roboty, pokostowany, z herbem kapucyńskim malowanym u dołu, w środku murowany. Nad ołtarzem w framudze statua Chrystusa Pana Nazareńskiego, z koroną na głowie w kształcie cierniowej, srebrna

1

Wotów na pasie obu stron statuy Chrystusa Pana zawieszonych srebrnych:

Serce różnej wielkości	31
Tabliczek czworobocznych	9
W formie nogi, różnej wielkości	9
W formie ręki	1
Krzyżyków małych	7
Pierścionków starych	6
Na zasuwie obraz świętego Franciszka	

3° Ołtarz Trójcy Przenajświętszej murowany, obraz na płótnie.

Wota przy tym ołtarzu:

W formie serc maleńkich	2
-------------------------	---

a w 1755 roku za cudowny, obraz został przeniesiony do głównego ołtarza kościoła w Milatynie Nowym. Od 1946 roku obraz znajdował się w kaplicy klasztornej misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Krakowie na Kleparzu, a od 1976 roku w kościele św. Wincentego a Paulo. Kult obrazu zwanego także *Pan Jezus Miłosierny*, *Pan Jezus Konający* lub *Chrystus Milatyński* zyskał zasięg bardzo szeroki. Kościół w Milatynie Nowym, odzyskany przez katolików w 1990 roku obsługiwali bernardynini z Sądowej Wiszni. Jednak decyzją władz Ukrainy został on przekazany prawosławnym. B. M o d z i e l e w s k a, *Milatyn Nowy*, [w:] EK, t. 12, Lublin 2008, kol. 1033-1034.

W formie tabliczki	1
Cherubinów posrebrzanych	2

Obraz na zasuwie świętego Stanisława Biskupa

[s. 7] 4° Ołtarz Najświętszej Marii Panny Niepokalanego Poczęcia, stolarskiej roboty, pokostowany, z herbem u dołu, malowanym, kapucyńskiego zakonu. Nad ołtarzem w framudze statua Najświętszej Panny, snycerskiej roboty, pozłotą przyozdobiona. Na zasuwie obraz świętego Antoniego z Padwy.

Wotów:

Wotów srebrnych w formie serca	3
Napiersnik oficcerski	1

5° Ołtarz Najświętszej Panny Szkaplerznej, stolarskiej roboty. Obraz Najświętszej Panny z panem Jezusem na lewym ręku trzymającej niewielki, na płótnie w ramach, snycerskiej roboty połączonych, zwierciadlanym szkłem przyozdobionych, w szacie posrebrzanej, w koronkach dwóch z promieniami połączonych.

Wota przy tym ołtarzu:

Tabliczek czworobocznych mniejszych	
i większych srebrnych	6
W formie serca	3
Krzyżyk u paciorek ze szkła czeskiego	1
Szpilka z kamykami czeskimi	1
Bursztynów jeden sznurek, pacioreczki i perełki kompozycji	
Obraz św. Józefa na zasuwie	

6° Obraz Świętego Jana Nepomucena, stolarskiej roboty, w środku murowany.

Obraz na płótnie, ramami czarno politurowanymi przyozdobiony.

Na zasuwie obraz świętych Fabiana i Sebastiana.

7° Ołtarz świętej Tekli¹⁷, panny i męczenniczki, murowany.

¹⁷ Tekla – to święta, żyjąca w pierwszym wieku. Była pierwszą męczennicą i towarzyszką św. Pawła Apostoła, którego poznała w czasie jego pierwszej podróży misyjnej po Azji (45-49 rok). Jest patronką umierających, Tarragony, Santa Tecla k. San

Obraz na płótnie, w ramach czarnych, brzegiem pozłaczanych.
Na zasuwie obraz świętego Erazma, biskupa.

Obrazy w prezbiterium i po kościele rozwieszone

Obraz okrągły w ramach pokostowanych, świętych Joachima i Anny, znamię tytułu kościoła	1
Obraz Chrystusa Pana, w koronie cierniowej z trzcina	1
Obraz Chrystusa Pana Boremelskiego ¹⁸	1
Obraz Chrystusa Pana uśpionego	1
Obraz świętych Piotra i Pawła	1
[s. 8] Obraz świętego Rocha, z krzyżem w ręku, z sakwami na plecach	1

Salwador oraz ziemi kolskiej. Wzywana jest w chorobach oczu, chroni przed dzikimi zwierzętami, węzami, zarazą i zaproszeniem ognia. Pochodziła z pogańskiej rodziny z Ikonium. Zerwała zaręczyny z poganinem, przyjęła chrześcijaństwo, złożyła ślub czystości i wraz z towarzyszkami pomagała św. Pawłowi w podróżach misyjnych. Zadenuncjowana przez odrzuconego narzeczonego i jego matkę, została skazana na spalenie. W czasie wykonywania wyroku rozpętała się burza, która ugasiła ogień, co uznano za znak i zwolniono Teklę. Ze św. Pawłem udała się do Antiochii, gdzie odrzuciła oświadczyń Syryjczyka Aleksandra. Zadenuncjowana przez niego, została skazana na pożarcie przez lwy. Na arenie wskoczyła do sadzawki, chcąc się w ten sposób ochrzcić. Po wyjściu z wody dzikie zwierzęta odeszły od niej i znów została uwolniona. Następnie udała się do Myry, później do Ikonium, gdzie nawróciła swoją matkę, dożyła ok. 80 lat i zmarła śmiercią naturalną w Ikonium lub na pustelni w pobliżu Seleucji Izauryjskiej. A. P o k r y s z k a, *Tekla*, [w:] EK, t. 19, Lublin 2013, kol. 589-590.

¹⁸ Boremel – parafia pw. Świętej Trójcy w Boremlu, dekanat Beresteczko (1938) została utworzona w 1782 roku z parafii Złoczówka, której świątynia murowana została wykończona przez Kunegundę z Sanguszków i Franciszka Czackich. W 1830 roku kościół w Boremlu został zamknięty przez władze carskie i przekazany prawosławnym. Odzyskany został przez katolików w 1920 roku. W kościele tym znajdował się cudowny obraz Pana Jezusa, który zasłynął w całej Rzeczypospolitej. W 1773 roku, po rozbiore Polski, Pan Jezus w tym obrazie płakał krwawymi łzami. Prawdopodobnie około 1840 roku obraz został wywieziony i umieszczony w kościele w Tajkurach. Nie wrócił do kościoła parafialnego w Boremlu, także po odzyskaniu świątyni przez katolików. W czasie drugiej wojny światowej kościół ponownie przejęli prawosławni. W czerwcu 1943 roku bandy UPA przeprowadziły masowe mordy Polaków na terenie parafii. W jesieni tego roku kościół został częściowo zniszczony. Decyzją obwodowych władz radzieckiej republiki ukraińskiej w 1951 roku został przekazany na cele niekultowe – klub, a następnie około 1955 roku został zburzony. Dziś na tym miejscu stoi dom prywatny. Boremel (parafia), http://www.wolhynia.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=240&catid=2&Itemid=101 [dostęp: 24.11. 2018].

Obraz Najświętszej Panny Bolesnej	1
Obraz Świętej Marii Magdaleny	1
Obraz nad zakrystią św. Bernarda dziecię trzymającego	1
Obraz nad drzwiami do skarbcza, św. Franciszka klęcząc modlącego się	1
Obraz Chrystusa Pana świat w ręku trzymającego	1
Obraz Najświętszej Marii Panny Niepokalanego Poczęcia	1
Obraz niewielki w ramach, stolarskiej roboty, Zofii świętej, z trzema córkami: wiarą, nadzieją i miłością	1
Obraz Jezusa, Marii i Józefa, świętych	1
Obraz koronacji Najświętszej Marii Panny, stary	1
Obraz Chrystusa Pana pod krzyżem upadającego	1
Obraz niewielkich stacji Chrystusa Pana	15

Cyna

Lichtarzów cynowych, dużych, popsutych	2
Lichtarzów cynowych, dużych, na ołtarzach	36
Lichtarzów małych, par	5
Lawaterz ¹⁹ cynowy do rąk umywania, z kapliczką takąż	2
Vasculum ²⁰ pojedynczych 4, spajane 1, pojedynczych 2, razem	7
Vasculum cynowe do umywania palców	1

Miedź, mosiądz, żelazo

Trzy niewielkie krzyże na ołtarzach, posrebrzane	3
Kociołek miedziany na wodę świeconą, do chrztu św. i łyżeczka posrebrzana	2

¹⁹ Lawaterz (Akwamanile) – misa, miednica, nad którą umywano ręce. Z czasem znalazła zastosowanie do umywania rąk podczas eucharystycznej ofiary. Lawaterzen nazywano także naczynie do polewania rąk przy obrzędach liturgicznych. Wykonywane były z miedzi, brązu, cyny. Zdobione rytowanymi figurami lub scenami z Biblii. Od końca XV wieku lawaterze nie były używane podczas nabożeństw, gdyż ich funkcje przejęły ampułki. Tylko biskupi zachowali dawną tradycję. W XI wieku powstał zwyczaj urządzania w zakrystii zbiorników z wodą do umywania rąk. Zazwyczaj miały one kształt kociołków z uchem i lejkiem, wieży lub zamku, a wykonane były z brązu lub cyny. Naczynia te dochowały się w Belgii i noszą nazwę lawaterzy. J. Z d a n o w s k i, *Akwamanile*, [w:] EK, t. 1, Lublin 1985, kol. 284.

²⁰ Vasculum (*łac.* małe naczynie) – nieduże naczynie liturgiczne z wodą, zazwyczaj stojące przy tabernakulum, służące do obmycia palców przez szafarza po udzieleniu Komunii Świętej.

Kociołek miedziany na wodę święconą do aspersii	1
Kropielniczek miedzianych na wodę święconą, w kruchcie	2
Trybularz, łódka i łyżeczka mosiężne	3
Żelazko do opłatków pieczenia	1
Żelazko do wyciskania hostii i komunikantów	2
Sygnaturka i dzwonek duży, w skarbcu na górze	2
Dzwonek przy drzwiach zakrystii	1
[s. 9] Dzwonków przy ołtarzach mniejszych i większych 4, zepsutych 2	6

Sprzęty drewniane i inne

Portatelow ²¹ kamiennych w drzewo oprawionych, po ołtarzach	5
Krzyż duży do procesji i drugi przy drzwiach kościelnych	1
Krzyżyków niewielkich, na ołtarzach, drewnianych	5
Krzesło bejcowane 1, taboretów 2, w pokrowcach z włóczki kolorowej krzesło politurowane 1	4
Taboret aksamitem obity	1
Lasek blachą mosiężną powleczonych z napisem Jezusa i Marii	2
Ławek małych oddziałów	3
Szafka w murze z drzwiczkami i zamkiem, błękitno pomalowana, w której woda i oleje święte do chrztu świętego konserwują się	1
Szafka Bracka, gdzie świece składa się, z podwójnymi drzwia- mi i zamkiem, w murze, na niebiesko pomalowana	1
Ołtarzyków procesjonalnych	2
Chorągwi krzyżowych, starych	4
[Chorągwi] sztandarowych materialnych i kolorowych	2
[Chorągiew] żałobna marynesowa	1
Ławek miejscowych po ławek 3, oddziałów 2, większych po ławek 2, oddziałów 2	4

²¹ Portatył (łac. portatyle – przenośny) – niewielki ołtarz przenośny, na którym sprawowano Eucharystię poza świątynią. Początek stosowania portatyłu w liturgii datuje się już w III wieku, w związku z celebracją Eucharystii w więzieniach. Od połowy IV wieku zaczęto umieszczać w ołtarzach i w portatyłach relikwie osób świętych. Sprawowanie Eucharystii bez portatyłu poza kościołem było zabronione. Po Soborze Watykańskim II obowiązek stosowania portatyli został zniesiony. K. C i c h o Ń, M. K o n i e c z n y, *Portatył*, [w:] EK, t. 16, Lublin 2012, kol. 7-8.

Małych ławek	5
Konfesjonałów 2, a trzy starych wyniesiono do dolnego składu	5
Skarbona Bracka	1
Skarbona do muru przykuta w kruchcie, dla składania jałmużny ubogim	1
Druga przez magistrat włodziemiński przykuta w kruchcie z rosyjskim napisem	1
Szafa w murze z drzwiami na pół otwierającymi się, z zamkiem w zakrystii	1
Komoda z 8 szufladami, na aparaty kościelne, perłowo pomalowana, nad komodą wyżej 3 szafki okute z zamkami, niżej szufladek mniejszych i większych 7	1
[s. 10] Komoda z 4 szufladami, ceratą pokryta, w skarbcu	1
Druga podobnie z 4 szufladami, stara, popsuta	1
Pulpit do modlenia się, kobiercem pokryty	1
Na pulpicie tablica z modlitwami, w ramach, za szkłem	1
Skrzynka okuta, na lampy	1
Skrzynek drewnianych, na Vascula	2
Burs kolorowych ze stułami	2
Krucyfiks w bursie, drewniany z korpusem połączonym po końcach z blaszkami srebrnymi	1
Dzwonek	1
Umbraculum ²² na muszlinie ²³ , szychem wyszyte i drugie, na kanwie włóczkami	2
Baldachimów czyli parasolów	2
Chrystus Pan Zmartwychwstały z chorągiewką w ręku	1
Pan Jezus, który się do grobu wkłada w Wielki Piątek	1
Paschał	1
Latarni trójkątnych, na rączkach okutych, bez szkła	4
Latarnia czworoboczna, ręczna, popsuta	1
Kufer okrągły, okuty, stary	1
Poduszek pod mszał na ołtarzach, starych	6
Pulpitów pod mszał	4

²² Umbraculum – (*łac.* miejsce ocienione) – parawan na stojaku z emblematem JHS, służący do zasłaniania monstrancji z Najświętszym Sakramentem podczas nabożeństw liturgicznych, np. w czasie głoszenia kazania.

²³ Muszlin – cienka, lekka, przezroczysta tkanina jedwabna lub bawełniana o splocie płóciennym.

Dywanów różnej wielkości i koloru, mniejszych i większych	10
Dywanów starych, niezdatnych	2
Dywan amarantowy ²⁴ , na stopniach wielkiego ołtarza, ze szlakiem włóczkowym	1

Ornaty

Ornatów białych z rekwizytami	17
Ornatów białych bez rekwizytów	8
Ornatów czerwonego koloru z rekwizytami	13
Ornatów fioletowych z rekwizytami	5
Ornatów fioletowych bez rekwizytów	3
Ornatów zielonych z rekwizytami	2
[s. 11] Ornatów zielonych bez rekwizytów, starych	6
Ornatów czarnych, starych 5, nowo przybyłych 2	7
Ornatów różnego koloru, starych, do użycia niezdatnych	7
Kap różnego koloru 10, jedna białego koloru przybyła	17

Dalmatyki

Białych dalmatyk	1
Czerwonych	1
Fioletowych	1
Czarnych	1
Zielonych, starych, niezdatnych do użycia	3
Różowych starych	1

Bielizna kościelna

Alb różnych, płóciennych i perkalowych	25
Obrusów różnych z tymi co na ołtarzach	53
Ręczników do lawaterza	5
Ręczników do ołtarzy	23
Humerałów ²⁵ 16, korporałów 35	51
Puryfikaterzów ²⁶ 63, komeżek 14	77

²⁴ Amarant – kolor, odcień ciemnej czerwieni przechodzącej w fiolet.

²⁵ Humerał (łac. *humerus* barki, siła) – płócienna chusta z naszytym lub wyhaftowanym krzyżykiem i z dwiema tasiemkami, stanowiąca część stroju liturgicznego, którą kapłan okrywa ramiona i szyć pod albą.

Firanki kolorowych i białych	20
Szalików kolorowych	5
Sukienek materialnych na wizerunek Jezusa Nazarańskiego	3
Sukienek na puszkę	2
Antypedium ²⁷ , z tymi co przy ołtarzach	12
Zasłona do monstrancji, petynetowa ²⁸	1
Chustka jedwabna, kolorowa, stara	1

Artykuł 3

Księgi kościelne i parafialne

Mszałów Rzymskich 2, Rekwalnych 2	4
Rytułał Rzymski 1, Agenda do administrowania sakramentów	2
Ksiąg metrycznych, jak to: chrztów, pogrzebów, ślubów i egzaminów przedślubnych, od roku 1827 po rok 1856, jest w całości	27
Ksiąg procesów 3, status animarum ²⁹ 4	7
[s. 12] Ksiąg obliǳów odprowionych i zapowiedzi ślubnych	2
Wizyt generalnych	5
Ksiąg percepty ³⁰ i ekspensy ³¹	2

²⁶ Puryfikaterz – w liturgii Kościoła katolickiego element tzw. bielizny kielichowej: niewielkich rozmiarów ręczniczek służący do czyszczenia naczyń liturgicznych (np. kielicha mszalnego). Często obszyty koronką, w środku haftowany krzyż.

²⁷ Antependium, antependium (łac. *ante-pendere* wisieć przed) – ozdobna zasłona do mensy ołtarzowej spełniająca w liturgii rzymskiej rolę frontu ołtarza. Do XI wieku antependium zastępowała przednia część obrusu ołtarzowego. Od XII wieku była to już ozdobna zasłona. Od XIII wieku stanowiła je rozpięta na drewnianej ramie tkanina (z jedwabiu, skóry) i przyozdabiana szlachetnymi kamieniami, haftami, malowidłami, także ze złota, srebra i kruszczów. Na antependium umieszczano symbole eucharystyczne. Przepisy zalecały dostosowanie koloru antependium do okresu liturgicznego i uroczystości świętych. W bazylice św. Piotra w Rzymie przyjął się zwyczaj fundowania antependium na każdą kanonizację. P. B o h d z i e w i c z, W. Ś p i k o w s k i, *Antependium*, [w:] EK, t. 1, Lublin 1985, kol. 641.

²⁸ Petynetowa – przestarzała.

²⁹ Status animarum (łac.) – spis wiernych (dusz) parafii w danym roku.

Artykuł 4

Bractwo kościelne i ich obowiązki

Bractwo Trójcy Przenajświętszej przy kościele włodzimierskim, od dawnych czasów wprowadzone, obowiązane jest w każdą niedzielę i święto śpiewać koronkę o Trójcy Świętej. W czasie procesji i eksportacji ciał asystować ze świecami oraz inne uczynki miłosierdzia i pobożności spełniać. Ma ku temu celowi osobny skarbczyk na rzeczy i światło, osobną skarbonkę na eleomozyne³². Oraz:

Katafalk o 3 stopniach	1
Sukno czarne do przykrywania katafalku i mar	1
Mar drewnianych	2
Trumien obitych, starych	2
Orłów drewnianych pod trumny	4
Sznur grobowy	1
Kolumn do lamp z żelazkami	2
Lamp szklanych	50

Artykuł 5

Porządek nabożeństwa

Każdego dnia o godzinie 9 dzwonią na Mszę świętą, o wpół do 10^{ej} przy odgłosie organów odprawia się Msza św. czytana a niekiedy śpiewana. W wigilię niedziel i świąt odprawiają się nieszpory, letnią porą o godzinie 4, zimową o 3. W dni zaś niedzielne i świąteczne nabożeństwo rozpoczyna się o godzinie 8 dzwonieniem na Jutrznie. Po odprawieniu Jutrznii śpiewanej odprawia się suplikacje i pieśń *Przed oczy Twoje Panie*. Po tym prymaria, podczas której przy organach śpiewa się godzinki, po których koronka do Trójcy Przenajświętszej śpiewa się przez zebrane bractwo. W pół do 11 dzwoni się na sumę,

³⁰ Perceptio (łac. pobieranie opłat) – tutaj księga przychodów, odbierania należności, pobierania danin.

³¹ Ekspens (łac. *expensum* – wydatek) – w przestarzałym znaczeniu to księga wydatków, kosztów, nakładów, suma pieniędzy wydatkowanych.

³² Elemosina (łac.) – jałmużna, miłosierdzie, ofiara na ubogich.

a o 11 rozpoczyna się suma. W dni uroczyste odprawia się z wystawieniem Przenajświętszego Sakramentu i procesja. Po *Credo* w dni uroczyste i [s. 13] niedzielne ma się do ludzi stosowną naukę, po której odprawiają się akty wiary. Nieszpory w dni niedzielne śpiewane z organami o godz. 4, a we wszystkie dni uroczystości, Dworu Jego Imperatorskiej Mości, również jak w dni niedzielne i świąteczne, po sumie, w obu zgromadzonego ludu, przy odgłosie dzwonów odprawia się ustawami przepisane, dziękczynne modły za panującego monarchę i cały Najjaśniejszy dom Jego³³. Każdego dnia, z rana w południe i na wieczór dzwoni się na *Anioł Pański*.

Artykuł 6

Opisanie probostwa i innych budowli

Probostwo do zakrystii kościelnej przytykające, i z nią się korytarzem pod sklepieniem łączące, ma z nadworu, od północy wchodzące do sieni drzwi, i drugie drzwi w sieniach do ogrodu, okute, z zamkami. W sieni podłoga i ściel³⁴ z tarcic³⁵. W korytarzu do zakrystii przylegającym, okien dwie zaszklonych i żelazem zakratowanych. W podłodze drzwi do lochu niewielkiego, murowane. Po drugiej stronie sieni pokojów dwa na pół przeszalowane, z dwoma piecami, podłoga i ściel z tarcic, drzwi pięcioro z okuciem i zamkami. Okien z okuciem dubeltowych pięć. W sionkach drzwi do ogrodu okute z zamkiem, okno pojedyncze jedno. Całe probostwo nowymi gąkami pokryte w roku 1853. Kuchnia tuż przy probostwie niewielka, pod sklepieniem okno jedno, piec kuchenny i ogrzewalny, naprzeciw spiżarnia pod sklepieniem, drzwi czworo z okuciem, jedno z zamkiem. Obok kościoła ofi-

³³ Tu chodzi o modlitwy za cara i jego rodzinę odprawiane w każdej parafii w tzw. dni tabelne – dni, w których należało odprawić w parafiach Mszę św. w intencji obchodzących urodziny lub imieniny cara i członków rodziny carskiej. Nazwa pochodzi od tabel zamieszczonych w schematyzmach diecezjalnych, w których zapisywano imiona cara i członków jego rodziny z podaniem dat ich urodzin i imienin.

³⁴ Ściel – przestarzałe sufit.

³⁵ Tarcica – materiał drzewny otrzymany przez pocięcie drzewa okrągłego równoległe do ich osi podłużnych na pilarkach ramowych (trakach), taśmowych bądź tarczowych. Ze względu na stopień obróbki tarcice dzielą się na: tarcicę nieobrzynaną – o obrobnionych dwóch powierzchniach równoległych, krawędzie boczne są obłe (bez obróbki), otrzymywana jest przez przetarcie jednokrotne na trakach (pilach tarczowych) oraz tarcica obrzynana – o obrobnionych czterech płaszczyznach i krawędziach czola.

cyna³⁶ o dwóch piętrach murowana, w której teraz J[ąśnie] Książ wikary mieszka. Ma dwa pokoje niewielkie, okien cztery, z podłogą i ścielą, piec ogrzewalny, sień niewielka, wejście po schodach. Na dole piekarnia z jednym oknem, piecem piekarnianym i ogrzewalnym, sieni małe. W podłodze są drzwi do lochu murowanego, naprzeciw stancja z piecem ogrzewalnym i z jednym oknem. Dach nad tym zabudowaniu gątami nowymi w roku bieżącym pokryty. [s. 14] Z tą oficyną łączą się mury przez ogień i dawność czasu spustoszone. Przy tych murach spustoszonych przybudówki porobili, od drogi trakowej, i mieszkają Jaś Brylant, Srul Linder. Z drugiej strony od dziedzińca mieszka Paweł Dąbrowski. Stajnia i wozownia długości sążni 9, z trzech stron ze słupów i opulek dębowych, do muru przybudowana, pokryta tarcicami. Druga niegdyś oficyna, a teraz szpital, w jednej połowie dach się załamał i zupełnie zrujnowana, a w drugiej połowie mieszkają dziady, którzy usługują przy kościele. Od szpitala do kościoła dziedzińiec oddzielają mury pokapucyńskie. Ogród od szpitala i zachodu przy kościele będący, ma statuę kamienną kolorami pokostowaną, Najświętszej Panny Marii Niepokalanego Poczęcia i figurę drewnianą, zielono pomalowaną, gdzie w czasie uroczystości chodzi procesja.

Ogrodzenie kościoła i ogrodu. Od oficyny przy kościele blisko będącej, do dzwonnicy, jest muru łokci 18, w którym furtka na zawiasach, z klamką naprzeciw drzwi kościelnych. Od kruchty kościelnej do bramy przy dzwonnicy będącej, jest muru łokci 20, w którym jest furtka drewniana na zawiasach z zamkiem, do ogrodu prowadzące. Przy drodze od południa, począwszy od bramy, jest muru łokci 70. Parkanu nowego, drewnianego, naokoło ogrodu będące łokci 300, aż do muru kapucyńskiego.

Artykuł 7

O placach, polach i sianożęciach

Place na przedmieściu Włodzimierza zwanym Kropiwszczyzna, gdzie niegdyś był folwark należący do probostwa. Ogród z drzewami owocowymi, teraz utrzymuje za czynsz Urban Celiński.

³⁶ Oficyna – boczne skrzydło kamienicy lub budynek stojący za kamienicą frontową.

Na północ tego folwarku są trzy ogrody, jeden trzyma Andrzej Pawłowski, drugi Michał Pawłowski, na trzecim ma dom starozakonny Jaś Waszerman.

Za miastem ku wschodowi na Zakrzewszczyźnie dwa ogrody składają się, jeden na którym wybudował się i mieszka Salutryński.

Dwa ogrody na Wasylowszczyźnie, na których ma dom własny Lewandowski.

Ogród na Zapietniczu, utrzymuje za czynsz Laskowski Mieszczanin.

Ogród na którym ma dom W. Justycki, sekretarz.

Placów cztery przed kościołem księży bazylianów, na których są zabudowania i mieszkają: 1 – Sławetny Weremkowicz, 2 – Jeko Jubiler, 3 – starozakonny Wandalowicz, 4 – popsuty.

Blisko tych placów nad drogą, [na]przeciw murów spalonych, jest plac na którym ma dom własny starozakonny Moszko Rymasz.

Plac naprzeciw byłego zamku, frontem do drogi i kramów obrócony, ma dom starozakonny Reyzia Weyzefus.

Placów trzy na rynku, na klitki ofiarowane, nie zajęte dla nowego rozporządzenia.

Plac nad smoczą rzeczką, gdzie była dawniej winnica, po spaleniu się onej ma dom starozakonny Aron Lakreć.

Plac na zawalu, obok rogatki, na tym mieszka Jaś Jaśkowicz Zimier.

Plac na którym organista Husarski pobudował się i mieszka, jest niewielki ogród i kawałek łąki.

Na Zapietniczu są dwa place, na których mają swoje domy mieszkalne Prokop Drozdowicz i Jędrzej Martynowicz.

Takowi czynszownicy regularnie w terminie, dla biedności nie opłacają czynszu.

<u>Pola</u> . Przed i za Pieszczanicą łanków	2
Przy Webskim Gościńcu	2
Łanek Trociów ką	1
Łanek zwany Fury pole	1
Łanek na Hugołowszczyźnie	1
Trzy łanki na Zawalu	3

Te pola piaszczyste, gnoju wymagające, leżą odłogiem i żadnego dochodu nie przynoszą.

Sianożęcie

Lopuszczyzna zwana pod Chobułową, ma kosiarzy	15
Na Zapietniczu, od Tomasza Koziki nadana, na kościarzy	18

[s. 16] Artykuł 8Dochody księdza proboszcza

Pobiera od rządu rocznie rubli srebrnych 275
 Remanentu żadnego nie było na gruncie i nie znajduje się.

Artykuł 9

Obowiązki funduszowe

Co niedziela i święto za parafian Msza św. «się odprawia»	
Co tydzień za fundatorów żywych i umarłych Msza św. czytana	1
Co roku w oktawę Wszystkich Świętych anniwersarz ³⁷	1

Artykuł 10

Opisanie parafii i kaplic

Parafia włodzimierska składa się z miasta powiatowego Włodzimierza i 25 wiosek. Liczy parafian dusz męskich, sposobnych i niesposobnych do sakramentów św. 666. Dusz żeńskich 793 a w ogóle dusz męskich i żeńskich 1459. Ma w swoim zawiadywaniu publiczną kaplicę drewnianą we wsi Ochnowce. Aparaty i inne rekwiizyty są miejscowe, w dobrym porządku utrzymane, z indultem pasterskim.

Artykuł 11

³⁷ Aniwersarz (łac. *anniversarium* – rocznica) – to obchód liturgiczny w Kościele rzymskim z okazji rocznicy śmierci, wyboru papieża, święceń biskupich i kapłańskich, zawarcia małżeństwa, poświęcenia kościoła. Na to wspomnienie liturgiczne składa się Msza Święta wg specjalnego formularza lub przynajmniej z własnymi modlitwami, a także oficjum (przy aniwersarzu śmierci, poświęcenia kościoła) lub błogosławieństwo osób obchodzących rocznicę lub jubileusz. W. Danielski, R. N i p a r k o, *Aniwersarz*, [w:] EK, t. 1, Lublin 1985, kol. 617.

Duchowieństwo i służba kościelna

Proboszcz i dziekan ksiądz Jan Piotrowski – kapłaństwa 16. Wikary	lat 45
Organista Felicjan Husarski	lat 20
Zakrystian Feliks Szeptowski	lat 55
Kalikancista ³⁸ Ksawery Sokołowski	lat 60
Dzwonnik Ludwik Swieżniński	lat 50
Służący do Mszy św. Ignacy Szeptowski	lat 14
Furman Antoni Sodowski	lat 22

Rzeczy przybyłe po wizycie z 1850 roku

1851 roku	nie przybyło, ani ubyłó	
1852 roku	podobnież	
1853 roku	Chorągiew z materii ciemno wiśniowej	1
	Lichtarzyków frażetowskich ³⁹ , para	1
	Lichtarów podwójnych, para	1
1854 roku	Chorągiew z materii adamaszku wełnianego	1
	Obrus perkalowy	1
	Antepedium do wielkiego ołtarza	1
	Obrus perkalowy	1
	Kapa biała	1
	Ornat żałobny	1
1855 roku	Firanek ponsowych ⁴⁰ , para	1
	Puryfikaterzów	6
	Ornat żałobny	1
	Stuła biała	1

Takowy opis kościoła parafialnego włodziemskiego, jako wiernie sporządzony podpisem własnoręcznym stwierdzam ks. Jan Piotrowski proboszcz i dziekan włodziemski.

³⁸ Kalikanta, kalikancista – osoba która depcze pedały miechowe organów. Kalikarnia, to mieszkanie dla kalikancistów i dziadów.

³⁹ Frażetowy – wyrażenie rzemieślnicze – platerowany.

⁴⁰ Pąs – intensywny kolor jasnoczerwony.

W[ielce] J[aśnie] ks. dziekanowi włodzimierskiemu [Janowi] Piotrowskiemu – polecenie!

Nabożeństwo czterdziestogodzinne przy kościele farnym włodzimierskim zwyczajem zaprowadzone, na zawsze utwierdzam i obchodzenie jego podług przepisów kościoła zalecam, na chwałę Zbawiciela w sakramencie św. utajonego i pożytek zbawienny parafii włodzimierskiej. Takowe moje zezwolenie zechcesz W[ielce] J[aśnie] Pan zapisać w księdze kościelnej, aby dla następców W[wielmożnego] Pana o tem wiadomość pozostawała.

Dano w Żytomierzu, dnia 12 maja 1853 roku.

Ks. [Kasper] Borowski⁴¹, B[iskup] Ł[ucko] Ż[ytomierski]

Takowe polecenie J[aśnie] W[wielmożnego] Pasterza naszego [Kaspra] Borowskiego, do niniejszej księgi wizytnej wpisałem, aby następcom moim o tym wiadomo było.

Bibliografia

- Bohdziewicz Piotr, Śpikowski Władysław, *Antependium*, [w:] EK, t. 1, Lublin 1985, kol. 641.
- Cichoń Krzysztof, Konieczny Mariusz, *Portatyl*, [w:] EK, t. 16, Lublin 2012, kol. 7-8.
- Danielski Wojciech, Niparko Romuald, *Aniwersarz*, [w:] EK, t. 1, Lublin 1985, kol. 617-619.

⁴¹ Borowski Kasper (1802-1885) – urodził się w Polinowszczyźnie, na Wileńszczyźnie. Uczył się u dominikanów w Drui, następnie u jezuitów w Użwałdzie, a od 1823 roku u pijarów w Połocku. Seminaryjne studia teologiczne rozpoczął w Seminarium Głównym przy Uniwersytecie Wileńskim. Święcenia kapłańskie przyjął w 1831 roku. W roku następnym pracował jako proboszcz w Josephstalu koło Odessy, w kolonii niemieckiej. Od 1835 roku był wykładowcą bibliotyki w Akademii Duchownej w Wilnie. W 1839 roku objął w akademii katedrę prawa kanonicznego i historii Kościoła. Za sprawą metropolity mohylewskiego Ignacego Hołowińskiego został w 1848 roku biskupem łucko-żytomierskim. Rządy diecezją objął w roku następnym. Za przeciwstawianie się wprowadzenia języka rosyjskiego do nabożeństw został w 1869 roku zesłany do Permu. Powrócił z zesłania w 1882 roku. W następnym roku został biskupem w Płocku. Ogłosił przekład z języka greckiego *Pisma mężów apostołskich* (Włocławek 1849). Wydał drukiem *Katechizm rzymsko-katolicki* (Żytomierz 1860), *Katechizm mniejszy* (Włocławek 1860). R. B e n d e r, *Borowski Kasper*, [w:] EK, t. 2, Lublin 1985, kol. 824-825.

- Konieczny Mariusz, *Pacyfikał*, [w:] EK, t. 14, Lublin 2010, kol. 1092-1093.
- Konieczny Mariusz, *Sygnaturka*, [w:] EK, t. 18, Lublin 2013, kol. 1268-1269.
- Kowalów Witold Józef, *Biskup Michał Piwnicki (1831-1845)*, [w:] „Wołanie z Wołynia” nr 5 (18) z września-października 1997, s. 36-37.
- Kumor Bolesław, *Piwnicki Michał*, [w:] PSB, t. 26, Wrocław 1981, s. 605-606.
- Kumor Bolesław, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, Kraków 1980.
- Litak Stanisław, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1996.
- Modzelewska Bożena, *Milatyn Nowy*, [w:] EK, t. 12, Lublin 2008, kol. 1033-1034.
- Popek Leon, *Świątynie Wołynia*, t. 1, Lublin 1997.
- Tylus Stanisław, *Kobielski Franciszek Antoni*, [w:] EK, t. 9, Lublin 2002, kol. 220-221.
- Włodzimierz, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 13, Warszawa 1893, s. 714-716.
- Zdanowski Józef, *Akwamanile*, [w:] EK, t. 1, Lublin 1985, kol. 284.

Netoteka

- Boremel (parafia), http://www.wolhynia.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=240&catid=2&Itemid=101 [dostęp 24 listopada 2018].
- Włodzimierz Wołyński, https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82odzimirz_Wo%C5%82y%C5%84ski [dostęp 24 listopada 2018].

WALDEMAR WITOLD ŻUREK

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY WE WŁODZIMIERZU WOŁYŃSKIM 1851-1856

Streszczenie: Murowany parafialny kościół farny pw. Świętych Joachima i Anny we Włodzimierzu Wołyńskim stanął na miejscu kościoła drewnianego, fundacji księżnej Anny Zabarskiej z 1554 roku, który w 1736 roku spłonął. Fundatorem nowej świątyni był biskup Adam Woyna Orański, sufragan kamieniecki i przez niego konsekrowany. Po kolejnym pożarze w 1800 roku spłonął dach kościoła, a staraniem proboszcza ks. Tomasza Zdebińskiego został odbudowany i pokryty gątem. W 1833 roku w pożarze miasta dach świątyni z probostwem i zabudowaniami kościelnym ponownie spłonął. W 1836 roku z pomocą biskupa łucko-żytomierskiego Michała Jana Piwnickiego i ze skromnych ofiar parafian kościół farny został odbudowany. Kolejny remont dachu i murów kościelnych miał miejsce w 1853 roku staraniem ówczesnego proboszcza i dziekana włodzimierskiego w latach 1850-1886 – ks. Jana Piotrowskiego.

W 1856 roku gąta dachowe na świątyni zostały zastąpione blachą. Na podstawie sporządzonego opisu kościoła parafialnego w we Włodzimierzu Wołyńskim dowiadujemy się o historii parafii, jej proboszczach, o świątyni, jej odbudowach, wyposażeniu i konserwacji wystroju. Opisane dobra materialne przynależne da parafii ukazują stan beneficjum kościelnego w tamtych czasach.

Słowa kluczowe: Historia Kościoła, historia diecezji łucko-żytomierskiej, inwentarze kościołów parafialnych, beneficjum parafialne.

ПРИХОДСКОЙ ХРАМ ВО ВЛАДИМИРЕ ВОЛЫНСКОМ 1851-1856

Содержание: Каменный приходской фарный костел во имя св. Иоакима и Анны во Владимире Волынском возник на месте деревянного, построенного на средства княгини Анны Збарской в 1554 г., который сгорел в 1736 г. Средства на постройку нового храма дал епископ Адам Война Оранский, камянецкий суфраган, который и освятил данный храм. После очередного пожара в 1800 г. кровля костела сгорела, но старанием настоятеля о. Фомы Зедебиньского она была восстановлена и покрыта дранкой. После пожара города в 1833 г. кровля храма вновь сгорела вместе с домом настоятеля и приходскими строениями. В 1936 г. с помощью епископа Луцко-Житомирского Михаила Иоанна Пивницкого и скромных пожертвований прихожан костел был восстановлен. Следующий ремонт кровли имел место в 1853 г. старанием о. Иоанна Пиотровского, тогдашнего настоятеля и декана владимирского в 1850-1886 гг. В 1856 г. дранка на крыше костела была заменена жестяным покрытием. На основании составленного описания приходского храма во Владимире Волынском можно ознакомиться с историей прихода, его настоятелях, самом храме, его восстановлениях, оборудовании и консервации внутреннего убранства. Описанное материальное имущество, принадлежащее приходу, отображает состояние бенефиция костела в то время.

Ключевые слова: история Католической Церкви, история Луцко-Житомирской католической епархии, инвентари приходских костелов, приходские бенефиции

Перевод Лауры Михайлик

ПАРАФІЯЛЬНЫ КАСЦЁЛ ВА УЛАДЗІМІРЫ ВАЛЫНСКІМ 1851-1856

Змест: Мураваны парафіяльны фарны касцёл св. Яўхіма і Ганны ва Уладзіміры Валынскім узнік на месцы драўлянага, пабудаванага на сродкі княгіні Ганны Збарскай ў 1554 г., які згарэў ў 1736 г. Сродкі на пабудову новага храма даў біскуп Адам Вайна Аранскі, камянецкі суфраган, які і асвятціў гэты храм. Пасля чарговага пажару ў 1800 г. дах касцёла згарэў, але намаганнямі

пробашча а. Тамаша Здэбінскага ён быў адноўлены і пакрыта гонтам. Пасля пажару горада у 1833 г. касцельны дах зноў згарэў разам з будынкам пробашча і парафіяльнымі пабудовамі. У 1936 г. з дапамогай епіскапа Луцка-Жытомірскага Міхала Яна Піўніцкага і сціпрых ахвяраванняў парафіянаў касцёл быў адноўлены. Наступны рамонт даху меў месца ў 1853 г. дзякуючы намаганням а. Яна Пятроўскага, тагачаснага пробашча і дэкана ўладзімірскага ў 1850-1886 гг. У 1856 г. гонтавае пакрыццё даху было заменена бляшаным. На падставе складзенага апісання парафіяльнага касцёла ва Уладзіміры Валынскім можна даведацца пра гісторыю парафіі, яе пробашчаў, аб самой святыні, яе адбудовах, абсталяванні і кансервацыі яе ўнутранага строю. Апісаная матэрыяльная маёмасць, якая належыць парафіі, адлюстроўвае стан бенефіцыяў касцёла ў той час.

Ключавыя словы: гісторыя Касцёла, гісторыя Луцка-Жытомірскай дыяцэзіі, інвентары парафіяльных касцёлаў, парафіяльныя бенефіцыі.

Пераклад Лауры Михайлик

THE PARISH CHURCH IN WŁODZIMIERZ WOŁYŃSKI 1851-1856

Abstract: A brick parish church dedicated to Saints Joachim and Anne was built in place of a wooden church, founded by Duchess Anna Zabarska in 1554 (the wooden church burnt down in 1736). Bishop Adam Woyna Orański, a suffragan bishop of Kamieniec, founded and consecrated the new church. In another fire of 1800, the roof of the church burnt down, but thanks to the parish priest Tomasz Zdebiński's efforts, it was reconstructed and shingled. However, the roof of the church along with the presbytery and other parish buildings burnt down again in a town fire in 1833. In 1836 the parish church was rebuilt with the help of the Bishop of Lutsk and Zhyto-myr, Michał Jan Piwnicki. In addition, parishioners made modest offerings for this purpose. In 1853 another renovation of the church, including the roof, was initiated by the then parish priest and the dean of Włodzimierz (1850-1886), Rev. Jan Piotrowski. In 1856 the shingled church roof was replaced with a metal one. All information about the history of the parish, parish priests, the church, its renovation, equipment and interior conservation are included in the description of the parish church in Włodzimierz Wołyński. This description of the tangible goods which belonged to the parish reveals the condition of the church benefice at the time.

Keywords: history of the Church, history of the diocese of Lutsk and Zhyto-myr, inventories of the parish churches, parish benefice.

Translated by Aneta Kiper

